

**FRANTISEK HALAS: ANYÓKAK. FORDÍTOTTA: ANTON STRAKA,
(Prager, Pozsony, 1938.)**

Nem ismerem a cseh nyelvet. Frantisek Halas versei is csak különböző fordításokban kerültek elém magyar és külföldi anthológiákban. Mindig megfogott belőlük a hang benső, mély alásüllyedése az eszmélet melabús bonyolultságaiba s a fordításokon is átütő meleg liraiság. Ez azonban csak *benyomás* volt, ami még nem tájékoztatott a költőről. A *ráismerés* tiszta képét ettől a lírai ciklusától kaptam s ez a ráismerés, érzem, máris megkülönbözteti — jólehet igazán még most sem ismerem — minden más lírikusától a világnak. Alig egy tucat verse olvasása után már látom lirizmusa objektumait és tájait, a bonyolult én elégiába hajló remegéseit, gyengédségét, komponáló hajlamát, mely úgy önti ki lirizmusa minden tartalmát az épp felmerült lírai tárggyal kapcsolatban, mint a talpáról szájára fordított pohár, — teljesen, maradék nélkül: lirizmusa végigzsong a vers minden ízén, a lírai mag egészen kivirágzik a kezében. Ma már bizony meglehetősen ritka tulajdonságok. A mai vers inkább lineáris s nem ilyen központi sugárzású, nem ilyen hangulati és zenei. Hogy úgy mondjam a Fr. Halas vers „tartalma“ a verset verssé tevő megfoghatatlanság, s ez is olyan intenzitással, hogy ez a fluiditás már tárgyasodik és sorsábrázolássá lesz. Az *Anyókák* eleinte csak hangulati kép a szomorú vasárnap délutánok szomorú anyókáiról, amint azok az asztal és az ágy közén az ablakhoz tipegnek és nézik a vasárnap délutáni ucca vigasztalanságát. Csak halvány kép eleinte; pár sor; de azután jönnek az egyre mélyítettebb vonatkozásokba sülyesztett képek ugyanazokról a mozdulatlan vigasztalatlanságban tipegő anyókákról, egyre sodróbb, egyre fájdalmasabb hangsúlyokkal, egyre magasabbra emelve visszafordíthatatlan sorsuk hangulati valőrjeit, végig ugyanazokban a szaggatott, rövid strófákban, interpunkció nélkül szakadatlanul. A hangulat, ami az első sorokban rálehel az olvasóra, mind áthatóbb és mélyebb, már hinárossan vonz, fokozása mesteri, a végén már nem is hangulat, mert tárgyasult, hanem kitérithetetlenül belénk zsongott élmény minden valahai hasonló eszméletünk szomszédságával együtt, szinte lírai-szociális rajz, aminek a vigasztalanságából ugyanugy kimutathatók a társadalmi-történeti vonatkozások, mint a lírai „örök“ jegyek. Hogy a vers így átelevenedik az a költőn kívül a fordító bravurja s ez a bravur annál szebb, mert Anton Straka, a fordító anyanyelvéről hozta át magyarra. Anton Straka nevét különben nemcsak költői képessége miatt kell újból megemlítenünk oldalainkon, hanem, mert a csehszlovák magyar kulturközeledés jó ügyét nem a mi részünkről, hanem *többségi* oldalról szolgálja. Enemű széles munkásságát áttekintve önkéntelen az óhaj: bár volna az utódállamok valamennyi többségi irodalmának is egy-egy Anton Strakaja. (G. G.)

ERDEI FERENC: PARASZTOK (Athenaeum, Budapest, 1933.)

Súlyos értékű, időszerű tanulmány Erdei Ferenc újabb könyve. Néprajzi, szociográfiai szempontból sok érdekes könyvet adott a magyar irodalom a parasztokról az utolsó években, de keveset, amely ennyire lényeglátó. Tisztán csendülő hang ez a nagy politikai hangzavarban, mely parasztkultuszt mimel, hogy így, mintegy a nép őseréjére támaszkodva biztosítsa uralmát. Mennyire van meg másutt és mennyire van meg nálunk ez a tendencia, az nem tartozik ide, bizonyos azonban, hogy Erdei Ferenc tiszta látású könyve után a magyarországi parasztkérdés megszabadul a romantikus lepeltől.

A parasztméntés és parasztidealizálás gyanus gesztikulációi után fel kellett vetni a kérdést: mit is jelent parasztnak lenni? milyen törvé-

nyeknek való engedelmeskedést és milyen életformát? Olyant-e, amit a közéleti irányítók *öröknek* mondanak vagy csak *múló formát*, melyen túl kell haladni, ha eljött az ideje?

Erdei Ferenc vallomásából világossá lesz, hogy a paraszti világ egy szembenálló világot jelent és ezt megérzi az, aki a *másik* világ ideológiájába belekóstolva helyzetének tudatára ébred. A még nem tanult és ki nem vált paraszt is érzi ezt ösztönösen:

„Apám szándékai vittek az iskolába s nagyapám sötét tekintete kísért utamon. Oly' világ tárult elém ezen az uton, amelynek az izei megkeserítették az addig való parasztbékességet. A melegítő paraszt élmények kísértetekké fagytak és attól kezdve két világ közt hanyódtam szomju lélekkel.“ (7. o.)

Bizonyos, hogy a parasztság társadalom a társadalomban, melynek törvényei vannak, a világgal szemben egy „alvilág“, melynek erkölce lett a munka, bizonyos, hogy már nem primitív és nem nomád, de arra eddig kevesen gondoltak, hogy „a parasztok valakik miatt parasztok és valakinek a parasztjai. Az európai parasztok európai uralkodók parasztjai olyan ember és kultúra fajta, amilyen csak az európai civilizáció árnyékában teremhet.“ (14. o.) És azonkívül, hogy a parasztság sem nem osztály, sem nem rend, az is bizonyos, hogy megkérdése nélkül kristályosodtak ki az életében uralkodó törvények. És ez a *meg nem kérdés* a közös parasztsors szimbóluma. „Dán vagy magyar, német vagy albán paraszt: kevesebb különbség egymás közt, mint ami egy nemzetbeli ur és paraszt közt van.“ (15. o.)

A történelmi fejlődés szakaszai különbözhetnek, de a parasztok munkájának színhelye mindenütt a föld, melyen *ősi kötés folytán* mindenütt többet dolgoznak, mint amennyi a maguk eltartására szükséges. S mindenütt egységes törvények szerint élnek, a tagozódást köztük mindenütt a birtok okozza, a több szabadság szimbóluma vagy legalább is illúziója.

A parasztok valakik miatt lettek parasztok — mondja Erdi — de hogy azok maradjanak, arról már gondoskodik a kifejlődött élettörvény. A paraszt műhelye: a föld, a családi fészek s e megszokottságok végzetes erővel tartják fenn a paraszti állapot statusquoját: „Ez a fészek. Az egyetlen ágy szalmáján születnek a gyermekek és ez az ágy az asszonyé, övé a gond: nevelni az aprókat, gondolni a nagyobbakkal, szülni a többieket. Ez a fészek első iskolája a parasztnak, itt tanul meg mindent, amit tudnia kell, mire a maga gazdájává nő. Kemény és bölcs ez az iskola és népe is mindég. Apró testvérek nyugós nyöszörgése, nagyobbak hatalmaskodó szavai és öklei nevelik az embert. Kész társadalom a nevelője: ütések, pirongatások, elhallgatott gyöngéd szavak s messziről szigorú szeme az apának és szüntelen gondja az anyának: ezek nevelik paraszttá az embert. Mire felnő, elég dolgos, elég alázatos és elég próbált is már.“ (26. o.) De a külső körülmények megmagyaráznak-e mindent? A föld, a tanya, az életük különvalósága nem a természet rendelkezésével magyarázhatók vagy érthetők meg. A parasztsorsnak egyszerűbb s dialektikusabb magyarázatát senki sem adta volna olyan félreérthetetlenül, mint Erdi: „Paraszt nem a természet rendelkezéséből született, hanem emberi akaratból lett társadalmi harcok árán. Paraszttá kellett lennie, mert hatalmasabb csoportok urak lettek felette.“ (35. o.)

Mi egyéb ez, mint az osztályharc elmélet — a parasztságra alkalmazva. A szót nem mondja ki Erdi Ferenc, de ez nem változtat a lényegen. Neki nem kellett új kiáltványt szerkeszteni s munkájának ideális értéke éppen abban áll, hogy nem fér hozzá az érdekeltek nagy tömegeihez. De nem is célja, hogy hozzáférjen. Szigorúan tudományos munkát ír inkább s

azokhoz akar meggyőző szóval hozzáférni, akik intézik a parasztságot, mint örök ideált teszik kívánatosná. Erdei Ferenc szétfoszlatja ezt a legendát. Megmutatja a történeti fejlődés amaz állapotát, melyben még nem voltak parasztságot és széles perspektívával világítja meg azt a fejlődési fokot, melyen már nem lesznek:

„A fejlődés vonala napjainkban lezárult. Mindenütt paraszttá érett a volt jobbágy, mindenütt leomlottak a jobbágyok rendi korlátai, a parasztságot mindenütt felszerelték magukat a parasztságtól való kifejlődés eszközeivel, nem következhet más, mint, hogy a parasztságot is kihull az idők rostájából és átadja helyét szabadabb és emberségesebb társadalmi formáknak.“ (84. o.)

Erdei kitűnően ismeri a parasztságot költészetét, realitását és viszáltságait is. Jól tudja, hogy a parasztságot legkevésbé van tisztában mai életformája lényegével, történeti kialakulásával. De azzal is, hogy a ró-luk-nélkülök való törvényeket fel kell váltania a természetes társadalm-fejlődés még erősebb törvényeinek. Egyik osztály határozza meg a má-sik életét, de minden osztályt épp ezért úgy is kell tekinteni, mint a kö-vetkező osztály elődjét. A parasztságot sem lehet kivétel. Nemcsak azért, mert adottak technikai feltételei, de azért is, mert Amerika szabad munkásaiban már él annak a formája is, hogy a parasztságot meg-bélyegző jelzője és robotja nélkül is lehet földmívelést űzni. Nyugat és Észak parasztságot kitűnő helyzetrajzával mutat Erdei a jobb le-hetőségek felé. És a Kelet parasztságot hozzáértő ábrázolásával mu-tat a helyzet primitívebb fokozataira. Realitásokra épít, nem utópiákat rajzol. Tudatos, szigorú, következetes. Leméri a komoly szociológus biz-tos kezével és szerető buzgalmával a parasztságot, amilyenek ma látjuk és megállapítja, kik állnak a sor elején s kik állnak a sor végén és a többi sorstársak közt helyezi el Magyarországot: „Magyarország fekszik ennek a kritikus parasztságot földrésznek (Középeurópának) kö-zepén és észak felé Lengyelország, délen pedig a régi Horvátország pa-rasztságot osztoznak sorsában. Magyarországon a legteljesebb a válság, itt leggyötrőbbek a megoldatlanságok, de a másik két ország sem marad mögötte a bizonytalanságban és nyugtalanságban.“ (138. o.)

A megoldatlan problémák, ha már a tudatba kerültek a fejlődés ut-jelzői s a fejlődést jelzik azok, akik nem akarnak parasztságot lenni, akik menekülnek urak, szolgai vagy polgári állapotba a lehetőségek szerint; akik fáradtak, akik sem a termelő munkában, sem az utódok nemzésé-ben nem akarnak részt venni, ezt az utat jelzik az egykészek épp úgy, mint a lázadók; a fejlődésre intenek azok az elgondolások is, melyek a mai parasztságot szocialista, nacionalista vagy nemzeti szocialista élet-formába akarják átmenteni és azok is, melyek utópikusan parasztságot szerettek volna teremteni, mint Nagyatádi Szabó István nálunk, Radics a horvátoknál, Stambulisky a bolgároknál. Sokkal jobban ismeri Erdei a parasztságot életét, mintsem hogy egyszerűnek lássa a beolva-dást: „Minden okunk megvan arra, hogy ne olvadjunk bele nyom nélkül a feikínálkozó vagy nyakunkba szakadó idegen világokba, de arra is jó okunk van, hogy az elképzelhető parasztságot szemben kétségeket tápláljunk. Van-e hát egyáltalán megoldás a számunkra — méltán me-rülhet fel a kérdés. Nyilvánvalóan van. Csak hogy nekünk azonfelül, amikkel társadalmunk felső szintjének meg kell birkóznia, még külön parasztságotkérdéseket is meg kell oldanunk. Egy bizonyos: senki más he-lyettünk nem fogja megoldani, tehát, ha akarjuk, ha nem, hinnünk kell a magunk erejében.“ (210. o.)

Ime ezzel a végső következtetéssel eljutott Erdei annak a belátásá-

hoz, hogy valamely társadalmi osztály felszabeditásához sohasem elég egy másik osztály jóakarata. Erdei munkájának — előbbieken kívül — érdeme az a mély emberszeretet, mely minden sorát áthatja s mely útja birja, hogy tagadja azt a világot, melyben ur és paraszt van s olyan emberségre törekedjék, mely túl van ezeken az elavult fogalmakon. (Kemény Gábor)

REMEINYIK ZSIGMOND: SARJADÓ FŰ. (Cserépfalvi. Budapest, 1938.)

Kevés olyan elbeszélője van a mai magyar irodalomnak, aki mint Remenyik, önmagát állítja a határmegyére, önmagán huzza el a port, hogy megmutassa az összefüggést két világ között. Ez a két világ a származás, tehát az ősök és a leszármazottak, tehát az ujat akaró, de az ősök szellemétől, eleven jelenlétüktől ma is bekerített, szabadulni alig tudók világa. Remenyik Zsigmond a lelkiismeret, az igazság iránti szenvedély, a szabadság legyűrhetetlen prédikátora. Nem is nevezhetjük regényírónak. Írásai nem regények. Romantikus vagy reális történései nincsenek. Ha regényeiben itt-ott feltűnik egy-egy lábbonjáró alak, legfeljebb arra való, hogy érzékszerveinket valami élő fogalomhoz kösse. Ezek az élőlények azért nem hatnak élő, mindennapi emberekként, mert túlságosan fel vannak aggatva a társadalomból kiragadott típus összes tulajdonságaival. Remenyik szereti az általánosból magasra emelni a speciálisat, de úgy, hogyha visszajti őket a sűrűségbe, ne is látszanak többé. Utálatlanné néz szét ebben a világban, ahol az általános a speciálissal olyan nagyon egy s ahol egyelőre minden jóra való kísérlete megtörik. Pedig csaknem mindent önmagán keresztül vizsgálhat. Kimondja, hogy a társadalom, amelyben élünk hihetetlenül sikerületlen. És ez a tény minden emberen ott éktelenkedik. Sohasem veszi önmagát kivételnek. Sőt, ha lehet, kimélyíti, megnagyobbítja hibáit, amit nem ritkán a nevetségességbe fullaszt.

Az írói álszemérmét, a közkedvelt emberi hiuságot messzire tolja magától. Önmagát a legelső sorba kergeti. Nem nagyon becsült személyét cégernek teszi oda s rajta, mint valami idegen vékony deszkepallón ugrándoz, annak kockázatásával, hogy kettétörik és a mélységbe zuhan. Olykor a polkolnak minden átkát felkeveri hogy szünni nem akaró háborgását belesüvitse olvasói fülébe. Apokaliptikus felháborodás morajjlik minden szaván, olykor minden betűjén. Ugy rázkódnak, mint az Alföld elrejtett zugában élő parasztok, akik reszkető, flagelláns, vagy más ördög-hajtó és önkínzó szektákba tömörülnek, hogy önkénytelen véres tiltakozásukat saját testük fogyásán tálalják ember-társaik elé. Olykor ráeszmél, hogy ez a nagy-nagy gyengeség jele, a harc erények megkisebbedése. De mit tehet az író ebben a bonyolult világban... A szellem ma olyan, mint egy pehelymadár, amit megcsonkított szárnyal csak azért engednek félmagasra, hogy a véres hadfiak két korty sör között kedvükre lepuffanthassanak.

Remenyik ellenállhatatlan hirdetője a maga igazának. Amit mond, azt olyan simán, olyan könnyedén, olyan egyszerű magától értetődéssel teszi, hogy a háromszáz oldalas *Sarjadó fű* egyetlen mondatnak tetszik. Megrázó és a maga nemében páratlan néma forradalom ez. A felületen alig folydogál valami cselekmény. Angol pedantériával és kesernyés humorral az asztalra rakott csendéletek váltják egymást. Kiegyensúlyozott nyelv, sima léptek, kicsi keserű virágokból rakott oltár s felette a katolikus egyház hitében nevelt költő összekulcsolja kezeit. Ez maga Remenyik. Ahogyan az életben mozog: fipomra csiszolt magas alakjával, szőke, rövidre nyirt őszes hajával, szemeinek csodálatosan szürke, bosszankodni tudó gyanakvásával, a megtestesült tilalomfa. Mire gyanakszik